

СЕКЦІЯ IV. ДАЛЕКИЙ СХІД ТА ПІВДЕННА АЗІЯ У XX–XXI СТ.

УДК 327.5:911.3]:316.776.23] (02)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-283-1-28>

Веденєєв Д. В.

ORCID: 0000-0002-8929-9875

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри арт-менеджменту та івент-технологій

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

м. Київ, Україна

МЕТОДИ ГІБРИДНОГО (АСИМЕТРИЧНОГО) ПРОТИБОРСТВА В ОПЕРАЦІЯХ СПЕЦСЛУЖБ КИТАЮ (КІН. 1950-х – 1960-ті рр.)

Ключові слова: спецслужби Китаю, розвідка, контррозвідка, асиметрична стратегія, Тибет, Сінцзян.

В арсеналі мистецтва гібридних (асиметричних) дій спецслужб Китаю здавна поважає місце посідає комбінаційне мистецтво, яке на основі стратагемної управлінської культури непрямих дій сполучало методи психологічного впливу та рефлексивного управління, операцій спецслужб, воєнного шантажу та локальних бойових дій, диверсійних акцій тощо. Воно застосовувалося проти потенційних противників на фоні відсутності стану оголошеної війни із розрахунком на створення латентних позицій на випадок відкритого конфлікту, з прицілом на довгострокові наслідки [див. зокрема: 2, 4].

Про витонченість подібних асиметричних заходів свідчить кампанія із посилення контролю Китаю над Тибетом (з 1965 р. – Тибетський автономний район КНР). У 1950 р. китайські війська з боями зайняли цей вельми специфічний регіон (там існувало 2138 монастирів з 150 тис. монахів, які утримували 40% дефіцитної ораної землі, панували вкрай архаїчні порядки, включаючи рабство). Почалася форсована китаїзація та комунізація Тибету, туди переселилося до 2 млн. ханців, армійське угруповання зросло до 300 тис. багнетів. Утиски релігії призвели до зростання незадоволення населення й повстання 1959 р. Влада КНР ліквідувала органи самоврядування Тибету, у ході придушення заворушень у Лхасі та інших місцевостях у березні 1959 р. загинули десятки тисяч людей. Незабаром почалися зіткнення на кордоні з індійськими військами.

В цих умовах китайці провели низку заходів із залякування та тиску на главу уряду Тибету й буддистів світу Далай-ламу XIV. Він із оточенням та величезним караваном був змушений втекти до Індії, причому все було зроблено так (підриви мостів, обстріли гірських доріг), що караван не зміг потрапити в королівство Бутан, і примушений був «безперешкодно» піти саме в Індію. Цим китайська сторона досягала одночасно кількох цілей:

- обезголовила тибетський рух опору;
- забезпечила приводи нейтралізувати місцеві опозиційні сили;
- остаточно ліквідувала тибетську автономію та традиційний уклад суспільно-економічного життя;
- влаштувала своєрідну розвідку боєм Індії на фоні висування до неї територіальних, «історично обґрунтованих» претензій;
- вивела до Індії масову агентуру під прикриттям біженців (в Індію тоді потрапило до 85 тис. тибетців) [3, с. 67–72].

Прикладами подібних комбінаційних акцій рясніє історія китайських спецслужб 1950-х – 1960-х рр., які характеризувалися висуванням курсу на територіальну експансію, регіональний гегемонізм, супроводжувався загостренням стосунків із сусідами (передовсім – Індією) та відкритою конфліктністю із СРСР з 1960 року (апофеозом якої стали збройні агресивні дії КНР неоголошеного характеру і збройні зіткнення з СРСР навколо о. Даманський на р. Уссурі в березні 1969 р. та біля о. Жаланашколь на казахстанській ділянці державного кордону СРСР) [5]. По суті, вони стали очевидними конфліктами гібридного типу при збереженні формального миру між країнами. Між тим, лише на о. Даманському загинуло щонайменше 58 радянських і до 800 китайських вояків, бойові дії енергійно використовувалися китайською стороною для остаточного переформатування суспільної свідомості, насадження антирадянської матриці мислення, мобілізації суспільства та прикриття негативних наслідків волонтаристських «реформ» в економіці, занепаду життєвого рівня та істерії часів «культурної революції».

Звісно, ескалація напруги у стосунках із СРСР супроводжувалася непрямыми акціями, спрямованими на формування довгострокових підірваних латентних позицій на випадок війни з Радянським Союзом. Інтерес, з-поміж іншого, становить спроба проведення китайською стороною стратегічної спеціальної операції із занурення агентури на територію СРСР під час загострення прикордонної обстановки у 1962–1963 рр.

До 1962 р. на території переважно мусульманського за складом населення Сіньцзян-Уйгурського автономного району КНР (захопленого Китаєм під час довгих кривавих війн Казахстану) із 5 млн. населення ханьці становили 2 млн., тут проживало до 120 тис. вихідців-емігрантів із Росії (більшість отримала радянське громадянство, до 1962 р. залишилася в КНР 21 тис. осіб).

Кінець 1950-х рр. ознаменувався активною китайізацією регіону та придушенням «місцевого націоналізму». Емігрантів переводили у громадянство КНР, безпідставно арештовували та утримували у «трудовах таборах» з 14-годинним робочим днем, також був спровокований голод [1, с. 287–288].

Нацменшини підштовхували до нелегальної міграції в СРСР. Зростання відчаю призвело 29 травня 1962 р. до протестів у м. Кульджа, під час мирної ходи до комітету КПК по натовпу відкрили вогонь з кулеметів. Загинули десятки людей, діти. Влада ввела воєнний стан, закрила всі радянські установи, Товариство громадян СРСР у Кульджі, почалися утиски некитайців. Як результат, у квітні–травні 1962 р. на територію СРСР стихійно перейшло з майном і худобою 68 тис. осіб, серед них – немало етнічних китайців. До 1 травня 1963 р. у СРСР додатково репатріювали 46 тис. чоловік. Органи контррозвідки КНР під погрозами змушували репатріантів вписувати у документи «китайських родичів» [1, с. 290–299].

Тим самим, гібридними акціями спецслужби КНР комплексно вирішували низку перспективних завдань:

- «підводили основу» для повномасштабного погіршення стосунків із СРСР, насаджування психозу навколо «радянських ревізіоністів та імперіалістів»;
- проводили зміну етноментальної карти Сіньцзяну, усували прорадянські налаштовану частину населення;
- скасовували офіційну радянську присутність у регіоні та базу (прикриття) для діяльності спецслужб СРСР із легальних позицій;
- влаштовували, під виглядом «стихійної втечі», масовий вивід агентири в СРСР по каналах репатріації;
- загострювали обстановку на кордоні, виявляли механізм реагування системи компетентних радянських органів на подібну нестандартну ситуацію.

Вивчення документальних справ НКДБ-КДБ СРСР стосовно фактів китайського шпигунства показало, що 43% із них велося по особах, які потрапили в СРСР у 1962–1963 рр. По каналах еміграції китайські спецслужби вивели в СРСР до 30 тис. агентів, із них майже 2 тис. агентів «особливого періоду» для проведення диверсійно-терористичних актів на випадок війни. Агентура отримувала завдання на осідання поблизу важливих військових і транспортних об'єктів, виявлення боєздатності Збройних Сил, проникнення в агентурний апарат КДБ та Головного розвідувального управління Генштабу, створення позицій впливу серед «старої» китайської діаспори [3, с. 76].

Післявоєнний період засвідчив, що незмінними залишаються основні принципи й тактика китайської моделі асиметричних дій: масовість агентурного апарату та розрахунок на тривалу перспективу; побудова агентурної розвідки у два ешелони: перший масовий, другий –

кваліфікований. Як зауважив колишній керівник контррозвідки ЦРУ Пол Редмонд, «на культурному рівні китайці живуть зовсім в іншому середовищі та інших часових рамках. Китайці не мислять в категоріях годин, днів або тижнів, а десятиліть. Вони – давня цивілізація, і вміють планувати на довгі роки» [6, с. 87].

Література:

1. Басаргин А. Н. Разведывательная деятельность в политике Компартии Китая и Гоминьдана в годы национально-демократической революции (1921–1949). М.: РИО ВКШ КГБ СССР 1986. 348 с.
2. Глазунов О. Н. Китайская разведка. М.: Алгоритм, 2008. 256 с.
3. Еданов О. А. Внешняя разведка КНР. М.: РИО ВШ КГБ при СМ СССР 1970. 128 с.
4. Ивахин А. Е. Китай: Особенности мышления и национальной военной психологии при работе с различными контингентами населения. К., 2006. 91 с.
5. Мусалов А. Даманский и Жаланашколь. Советско-китайский конфликт 1969 года. М.: Экспринт, 2005. 40 с.
6. Савич И. На острие тайной войны: Страницы истории зарубежных спецслужб. М.: Совершенно секретно, 2002. 384 с.

UDC 339.9(510)+338.2 (510)

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-283-1-29>

V. Yu. Golod

ORCID: 0000-0002-2853-0359

Ph.D. in Economics, Junior Fellow

A. Yu. Krymskyi Institute of Oriental Studies

of the National Academy of Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

CHINESE NATIONALISM AND MUSLIM IDENTITY IN CHINA IN THE XI JINPING ERA

Key words: Chinese nationalism, ethnic nationalism, Muslims, Xi Jinping era, sinicization.

The 20th Party Congress, a defining moment for China and for the world, determined the supreme power of Xi Jinping for the next five years. In his wide-ranging speech that was decoded by all leading media platforms and Chinese studies scholars, he described his party's achievements and announced the